

Selka Sadiković
Dina Fesi
Petar Čolović¹

Odsek za psihologiju,
 Filozofski fakultet,
 Univerzitet u Novom
 Sadu

TIPOVI LIČNOSTI NA NOVOJ TERITORIJI: ANALIZA LATENTNIH PROFILA U PROSTORU TRI PSIHOLEKSIČKA MODELA LIČNOSTI²

Osnovni cilj istraživanja je utvrđivanje broja, karakteristika i konvergencije tipova ličnosti ekstrahovanih u prostoru tri psiholeksičke koncepcije ličnosti – Velikih pet, HEXACO i Velikih pet plus dva. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 343 ispitanika (55.7% žena), starosti od 18 do 60 godina (AS = 33.99 godina). Primljeni su upitnici IPIP-50 (operacionalizacija modela Velikih pet), IPIP-HEXACO (operacionalizacija HEXACO modela) i VP+2-70 (skraćena verzija upitnika za procenu sedam leksičkih dimenzija u srpskom jeziku). U prostoru skorova na dimenzijama upitnika IPIP-50, IPIP-HEXACO i VP+2-70 sprovedene su analize latentnih profila. Bejjizanski informacioni kriterijum sugerisao je da je u prostoru svakog modela najbolje rešenje sa tri klase. Uvidom u strukturu latentnih profila, klase u prostoru svakog modela interpretirane su kao rezilijentni, suzdržani i neadaptirani. Kongruencija klasa proverena je višestrukom analizom korespondencije, koja je ukazala na veoma visoku konvergenciju tipova u dvodimenzionalnom prostoru. Rezultati ukazuju na izrazitu međusobnu sličnost ekstrahovanih latentnih profila, kao i na njihovu sličnost sa profilima ekstrahovanim u ranijim studijama, i generalno upućuju na stabilnost tri velika prototipa ličnosti.

Ključne reči: tipovi ličnosti, pristup usmeren na osobu, analiza latentnih profila

¹ Adresa autora:
 p.etar@eunet.rs.

Primljeno: 02. 07. 2015.
 Primljena korekcija:
 18. 09. 2015.
 Prihvaćeno za štampu:
 28. 09. 2015.

² Rad je realizovan u okviru projekta „Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja“ (br. 179006), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Aktuelni modeli ličnosti u savremenoj psihologiji individualnih razlika predstavljaju dinamičke sisteme većeg broja osobina. S obzirom na to, tipološki pristup, ili pristup usmeren na osobu, teži da identifikuje konačan skup kategorija, odnosno klasa, koje obuhvataju individue sa sličnim profilima na skupu osobina. Drugim rečima, tipološki pristup pruža informacije o individualnim razlikama u konfiguraciji osobina ličnosti grupišući individue sa sličnim vrednostima na pojedinim osobinama u jedan tip ličnosti (Specht, Luhmann, & Geiser, 2014). Iako se tipološki pristup može posmatrati kao komplementaran dimenzionalnom, tipološke studije bile su predmet brojnih kritika, pre svega od strane pristalica dimenzionalnog pristupa (Costa, Herbst, McCrae, Samuels, & Ozer, 2002). Najčešća primedba jeste da kategorizacija dovodi do gubitka velike količine značajnih informacija o osobi, te da, iako su dosadašnje studije pokazale da su tipovi povezani sa velikim brojem spoljašnjih kriterijuma (Asendorpf, Borkenau, Ostendorf, & Van Aken, 2001; Costa et al., 2002; Herzberg & Hoyer, 2009; Roth & von Collani, 2007) na ovaj način ekstrahovani tipovi imaju daleko nižu prediktivnu moć u odnosu na dimenzije ličnosti (Asendorpf et al., 2001; Ashton & Lee, 2009; Costa et al., 2002; Pittenger, 2004). Novija istraživanja donekle opovrgavaju ove kritike, ukazujući na prediktivnu validnost tipova ličnosti, pogotovo kada je reč o ponašanjima poput zloupotrebe supstanci (Chapman & Goldberg, 2011), različitih oblika delikventnog ponašanja (Smederevac, Mitrović, Čolović i Nikolašević, 2014), interpersonalnog funkcionisanja (Asendorpf et al., 2001; Herzberg & Hoyer, 2009), poremećaja ličnosti (Herzberg & Hoyer, 2009), poremećaja ishrane (Claes, Nederkoorn, Vandereycen, Guerieri, & Vertommen, 2006), socijalne dominacije, predrasuda i autoritarnosti (Roth & von Collani, 2007), kao i obrazovanja (Boehm, Asendorpf, & Avia, 2002). Takođe, tipološki pristup je posebno primenljiv u longitudinalnim studijama, te u razvojnim studijama u psihologiji individualnih razlika (Caspi et al., 2003; Specht, Luhmann, & Geiser, 2014), u kojima je potrebno identifikovati promene unutar ličnosti, a ne isključivo stabilnost strukture, što je osnovna ideja dimenzionalnog pristupa u psihologiji individualnih razlika.

Najveći broj tipoloških studija kao referentni okvir koristio je leksičke i srodne modele ličnosti, poput Velikih Pet ili Petofaktorskog modela³. Najčešći rezultat ovih studija je solucija sa tri prototipa ličnosti, poznata kao "Asendorpf-Robins-Caspi" tipologija (ili skraćeno, ARC tipologija), koja obuhvata rezilijentni, hiperkontrolisani i hipokontrolisani tip ličnosti (Asendorpf et al., 2001). Ovi tipovi su imenovani u skladu sa Teorijom ego rezilijentnosti i ego kontrole Blockovih (Block & Block, 1980) od strane Robinsa i njegovih saradnika (Robins, John, Caspi, Moffitt, & Stouthamer-Loeber, 1996). Blockovi, naime, pretpostavljaju da se tipovi ličnosti raspoređuju u prostoru dve široke dimenzije – ego rezilijentnosti i ego kontrole, koje su međusobno ortogonalne. Iako se u novijim tipološkim studijama ove dimenzije retko uzimaju u obzir, važno je napomenuti da u svojim studijama

³ Imajući u vidu velike konceptualne sličnosti, u ovom istraživanju termini „tip ličnosti“, „prototip ličnosti“, „latentni profil“ i „latentna klasa“ biće korišćeni kao sinonimi. Iako postoje izvesne razlike u značenju ovih termina, one za ovo istraživanje nisu relevantne, jer u njemu nisu tretirani problemi koji bi uticali na to da se ovi pojmovi tretiraju kao značajno različiti.

Zuckerman (Zuckerman, 2005) i John i saradnici (John, Naumann, & Soto, 2008) identifikuju osobine koje su po sadržaju slične dimenzijama ego rezilijentnosti i ego kontrole, što ide u prilog njihovoj relevantnosti, bez obzira na smanjeno interesovanje istraživača za njih. Pripadnici rezilijentnog tipa postižu niske skorove na neuroticizmu, a visoke skorove na svim ostalim dimenzijama, i dobro su socijalno prilagođeni, samopouzđani, samousmereni, emocionalno stabilni i puni energije. Pripadnici klastera hiperkontrolisanih postižu niske skorove na ekstraverziji, visoke na prijatnosti i neuroticizmu, a umereno visoke na savesnosti i otvorenosti. Pripadnici ovog klastera su skloni internalizaciji problema, emocionalno su nestabilni, osetljivi i introvertni. Ispitanici koji pripadaju grupi hipokontrolisanih postižu relativno visoke skorove na ekstraverziji, umereno visoke na neuroticizmu i otvorenosti, a niske skorove na dimenzijama prijatnosti i savesnosti. Ovu klasu odlikuje tvrdoglavost, impulsivnost, nepoštovanje socijalnih normi, kao i podjednaka sklonost eksternalizaciji i internalizaciji problema (Robins et al., 1996).

Međutim, rezultati nezanemarljivog broja studija sugerisali su da su, umesto ARC solucije, optimalna četvoroklastera ili petoklastera rešenja (Barbaranelli, 2002; Boehm et al., 2002). Takođe, nekoliko studija ukazuje na problem nestabilnosti tri velika tipa u različitim kulturama (Avdeyeva & Church, 2005; Boehm et al., 2002; Reece, 2009; Schnabel, Asendorpf, & Ostendorf, 2002). Podudarnost je bila najveća između klastera rezilijentnih, dok se struktura klastera hiperkontrolisanih i hipokontrolisanih donekle razlikovala (Boehm, et al., 2002; Schnabel et al., 2002).

Uprkos velikom broju tipoloških studija u prostoru Velikih pet i Petofaktorskog modela ličnosti, istraživanja ove vrste veoma su retka u domenu drugih psiholeksičkih modela. Ashton i Lee (Ashton & Lee, 2009) su, u prostoru HEXACO modela, ekstrahovali solucije koje obuhvataju od tri do sedam klastera. U okviru troklasterskog rešenja, prvi klaster je definisan niskim poštenjem i prijatnošću, te visokom ekstraverzijom; drugi klaster je definisan povišenim skorovima na dimenzijama prijatnost, poštenje i otvorenost i sniženim skorom na ekstraverziji, dok je treći klaster definisan sniženim skorovima na ekstraverziji i otvorenosti. Međutim, s obzirom na to da nijedno od navedenih rešenja ne objašnjava više od 40% varijanse dimenzija HEXACO, autori zaključuju da u okviru ovog modela tipološka rešenja nisu značajno informativnija od dimenzionalnih (Ashton & Lee, 2009). Ovakav rezultat ipak ne osporava sličnost troklasterskog rešenja sa ARC tipovima, i ukazuje na neophodnost novih tipoloških studija, pre svega ukoliko se imaju u vidu razlike u sadržaju između dimenzija HEXACO i Velikih pet. Ovo se ne odnosi isključivo na dimenziju poštenje/skromnost, koja predstavlja specifičnost HEXACO, već i na dimenziju emocionalnost koja je prisutna u HEXACO modelu i odsustvo neuroticizma. Iako se sadržaj emocionalnosti donekle poklapa sa neuroticizmom, ona je u nekim aspektima bliska i prijatnosti iz Velikih pet. Stoga se može reći da ova dimenzija odražava generalnu reaktivnost i senzitivnost, pre svega na neprijatne draži i situacije, ali i određene aspekte socijalnog ponašanja koji s tom reaktivnošću mogu biti povezani (Ashton & Lee, 2009). To ukazuje na njenu moguću specifičnu ulogu u konfiguraciji tipova ličnosti, naročito ukoliko se ima u vidu doprinos dimenzija neuroticizam i prijatnost ARC tipovima.

Situacija je nešto drugačija u prostoru sedmofaktorskog leksičkog modela Tellegena i Wallera, gde praktično nema objavljenih rezultata tipoloških studija. Rezultati tipološke studije u domenu leksičkih dimenzija u srpskom jeziku, koje su po sadržaju slične Tellegenovoj i Wallerovoj, iako ne predstavljaju njihovu direktnu operacionalizaciju, ukazuje na postojanje tri tipa koji su u velikoj meri kongruentni tipovima iz prostora Velikih pet (Čolović, 2012). Pri tome, evaluativne dimenzije, pozitivna i negativna valenca, značajno doprinose razlikama između klastera.

Nedoslednosti u rezultatima tipoloških studija se, prema mišljenju brojnih autora (Herzberg & Roth, 2006; Specht et al., 2014), mogu bar delom pripisati i metodološkim faktorima, a pre svega statističkim procedurama za ekstrakciju klastera. Naime, Wardov i *k*-means postupak klaster analize, koji se koriste u okviru standardne dvoetape kros-validacione procedure, ne mogu adekvatno da reše problem klastera različitih oblika i veličine (Kaufman & Rousseeuw, 2005). Upravo iz tog razloga, sve veći broj istraživača pribegava fleksibilnijim procedurama za ekstrakciju klastera, odnosno latentnih klasa ili profila. Za razliku od standardnih postupaka klaster analize, analiza latentnih klasa/profila testira rešenja sa klasama različitog oblika i zapremine, birajući najbolje rešenje na osnovu vrednosti jednog ili više indeksa fita (Everitt, Landau, Leese, & Stahl, 2011; Fraley, Raftery, Murphy, & Scrucca, 2012; Lanza, Flaherty, & Collins, 2003). Termin „analiza latentnih profila“ koristi se ukoliko se analiza sprovodi na skupu kontinuiranih varijabli, dok izraz „analiza latentnih klasa“ podrazumeva kategorijalne varijable. Razlika je, međutim, isključivo terminološka, budući da su osnovne postavke postupka iste: testiranje različitih modela kategorijalnih latentnih varijabli, uz ograničenja koja se odnose na oblik, zapreminu i distribuciju latentnih kategorija. Jedna od prednosti analize latentnih klasa/profila je i mogućnost da optimalnim bude proglašeno dimenzionalno, odnosno rešenje s jednom latentnom kategorijom. U longitudinalnoj studiji koju su sproveli Specht i saradnici (Specht et al., 2014) u kojoj je primenjena analiza latentnih klasa u cilju identifikacije tipova ličnosti u prostoru inventara Velikih Pet, ekstrahovana su tri tipa ličnosti u velikoj meri slična tipovima ekstrahovanim u prethodnim studijama metodom klaster analize. Prvi tip, nazvan rezilijentni, obuhvatao je više od polovine uzorka, pri čemu su pripadnici ovog tipa ostvarivali visoke skorove na svim dimenzijama Velikih Pet. Drugi tip, nazvan hipokontrolisani, definisan je niskim skorovima na dimenzijama prijatnost i savestanost i obuhvatao je približno 22% ispitanika. Treći tip, nazvan hiperkontrolisani (približno 23% ispitanika), definisan je izuzetno niskim skorovima na dimenzijama ekstraverzija i otvorenost i nešto nižim skorovima na dimenziji emocionalna stabilnost u odnosu na prva dva tipa. U studiji Merz i Roescha (Merz & Roesch, 2011) ekstrahovana su tri latentna profila bazirana na dimenzijama Velikih pet, imenovana kao dobro adaptirani (engl. *well-adjusted*), rezervisani (engl. *reserved*) i pobudljivi (engl. *excitable*). Autori upućuju na upadljive sličnosti ovih klasa sa ARC tipovima. Na domaćem uzorku, primenom analize latentnih profila ekstrahovana su tri prototipa, imenovana kao suzdržani, rezilijentni i neadaptirani, pri čemu suzdržani ostvaruju prosečne skorove na svim dimenzijama modela Velikih pet, rezilijentni niske skorove na dimenziji neuroticizam i visoke skorove na ostalim dimenzijama, dok neadaptirani postižu visoke skorove na dimenziji neuroticizam i niske skorove na svim ostalim dimenzijama (Čo-

lović, Jordanov i Nenadić, 2015). Klasa rezilijentnih je u visokom stepenu kongruentna sa klasom rezilijentnih dobijenom u prethodnim istraživanjima, dok su preostale dve klase, u određenoj meri, podudarne sa preostalim ARC tipovima.

Ovakvi rezultati ukazuju na to da primena nove statističke procedure može predstavljati dobru perspektivu za rešavanje važnih konceptualnih problema. Primenljivost analize latentnih profila u tipološkim studijama u domenu Velikih pet, i velike sličnosti između tih tipoloških solucija, ukazuju na to da bi ovaj metod mogao predstavljati dobru polaznu tačku za proveru strukture tipova ličnosti baziranih na dimenzijama drugih relevantnih leksičkih modela ličnosti, kao i za proveru njihove kongruencije sa tipovima iz prostora Velikih pet. Naime, ukoliko bi rezultati ukazali na značajno preopkrivanje latentnih klasa iz različitih modela, to bi predstavljalo značajan argument u prilog egzistencije tipova ličnosti kao realnih empirijskih entiteta. U ovom istraživanju, referentni okvir za ekstrakciju prototipova ličnosti biće isključivo psiholeksički modeli ličnosti, pre svega zato što su i u dosadašnjim istraživanjima oni bili najzastupljeniji i najviše istraživani. I pored toga što proizilaze iz iste paradigme u psihologiji individualnih razlika, psiholeksički modeli ličnosti značajno se razlikuju kako po metodologiji iz koje su proistekli, tako i po broju i sadržaju dimenzija koje obuhvataju. Samim tim, rezultati ovog istraživanja mogu ukazati na ulogu dimenzija izvan domena Velikih pet (poštenje/skromnost iz HEXACO modela i evaluativne dimenzije pozitivna i negativna valenca) u strukturi tipova ličnosti.

Metod

Uzorak i postupak

Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 343 ispitanika (55.7% žena) sa teritorije Srbije. Starost ispitanika kretala se u rasponu od 18 do 60 godina ($AS = 33.99$, $SD = 11.12$). Najmanje srednju stručnu spremu imalo je 95.9% ispitanika. Upitnici su zadavani grupno, u radnim organizacijama i domovima ispitanika, a ispitivači su bili diplomirani psiholozi i apsolvanti psihologije. Ispitivanje je sprovedeno u okviru projekta „Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja”. Ispitanici su dali usmenu saglasnost za ispitivanje, pri čemu su garantovane anonimnost i poverljivost podataka. Ispitanici nisu primili finansijsku nadoknadu za učešće u istraživanju.

Instrumenti

IPIP-50 (IPIP Big Five Broad Domains: Goldberg, 1992). Upitnik IPIP-50 predstavlja operacionalizaciju psiholeksičkog modela Velikih pet, javno dostupnu u okviru IPIP repozitorijuma. Upitnik obuhvata pet 10-ajtemskih skala (prijatnost, savesnost, ekstraverzija, emocionalna stabilnost i intelekt) sa Likertovim petostepenim formatom odgovora (od 1 = *uopšte se ne slažem* do 5 = *potpuno se slažem*). Koeficijenti korelacije među skalama na našem uzorku kretali su se u ras-

ponu od .19 do .54, a Cronbachovi koeficijenti pouzdanosti za ukupne rezultate na pojedinim skalama u rasponu od .71 do .83.

IPIP HEXACO (Ashton, Lee, & Goldberg, 2007). Upitnik predstavlja simulaciju HEXACO inventara ličnosti (Lee & Ashton, 2004) u javnom domenu, dostupnu na IPIP portalu. Upitnik obuhvata šest skala za procenu HEXACO dimenzija višeg reda (prijatnost, savesnost, emocionalnost, poštenje/skromnost, otvorenost i ekstraverzija), od kojih svaka sadrži po četiri supskale. U ovom istraživanju, korišćeni su skorovi na skalama višeg reda. Upitnik obuhvata 187 tvrdnji sa petostepenim Likertovim skalama. Koeficijenti korelacije među skalama na našem uzorku kretali su se u rasponu od -.28 do .54, a Cronbachovi koeficijenti pouzdanosti za ukupne rezultate na pojedinim skalama u rasponu od .80 do .92.

Velikih pet plus dva – skraćena verzija (VP+2-70: Čolović, Smederevac i Mitrović, 2014). Upitnik Velikih pet plus dva nastao je u okviru druge psiholeksičke studije u srpskom jeziku, primenom metodologije Tellegena i Wallera (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010). Iako upitnik ne predstavlja operacionalizaciju Tellegenovog i Wallerovog modela, već obuhvata skale za procenu leksičkih dimenzija ličnosti u srpskom jeziku, poklapanja u sadržaju dimenzija su veoma upadljiva, uz izvesne kulturne specifičnosti (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010). Verzija koja je primenjena u ovom istraživanju sadrži sedam 10-ajtemskih skala, namenjenih proceni sedam dimenzija višeg nivoa hijerarhije (agresivnost, ekstraverzija, neuroticizam, negativna valenca, otvorenost, pozitivna valenca i savesnost). Stavke upitnika imaju petostepeni Likertov format odgovora. Koeficijenti korelacije među skalama na našem uzorku kretali su se u rasponu od -.64 do .64, a Cronbachovi koeficijenti pouzdanosti za ukupne rezultate na pojedinim skalama u rasponu od .73 do .91.

Analiza podataka

Sumacioni skorovi na skalama izračunati su u paketu „psych“ u R okruženju (Revelle, 2015). U cilju identifikacije distinktnih grupa ispitanika u prostoru modela Velikih pet, HEXACO i Velikih pet plus dva, primenjena je analiza latentnih profila, implementirana u programskom paketu „mclust“ u R okruženju (Fraley et al., 2012). Ovaj statistički postupak, poznat i kao „finitno normalno mešovito modelovanje“ (Everitt et al., 2011; Fraley et al., 2012), poredi modele s različitim brojem latentnih kategorija, uzimajući u obzir sve kombinacije njihovih karakteristika – distribucija (sferične, dijagonalne i elipsoidne), volumena (varijabilan ili jednak), oblika (varijabilan ili jednak) i orijentacije (paralelna sa koordinatnim osama, varijabilna ili jednaka). Za razliku od srodnog postupka analize latentnih klasa (Everitt et al., 2011), analiza latentnih profila sprovodi se na kontinuiranim podacima. Za procenu optimalnog broja latentnih kategorija najčešće se koristi bejzijanski informacioni kriterijum – BIC (Fraley et al., 2012). Varijanta ovog kriterijuma uključena u „mclust“ paket podrazumeva da više vrednosti BIC-a upućuju na adekvatniji model.

Razlike između klasa na dimenzijama modela ličnosti proverene su multivarijantnim analizama varijanse, pri čemu je grupišuću (nezavisnu) varijablu predstavljala pripadnost klasi, dok su zavisne (kontinuirane) varijable bili skorovi na

dimenzijama modela. Polne razlike između klasa proverene su hi-kvadrat testom, a razlike u pogledu uzrasta univarijantnim analizama varijanse.

Kongruencija klsterskih rešenja ekstrahovanih u prostoru tri psiholeksička modela ispitana je višestrukom analizom korespondencije (LeRoux & Rouanet, 2010), statističkim postupkom namenjenim ispitivanju latentne strukture skupa kategorijalnih varijabli.

Rezultati

Broj i sadržaj klasa: analiza latentnih profila

Kao što se iz Tabele 1 može videti, vrednosti skjunisa i kurtozisa za skorove na svim skalama su prihvatljive, i kreću se u rasponu između -1 i 1. Jedini izuzetak je skala saveznost iz prostora VP+2-70, čiji kurtozis minimalno istupa iz ovog raspona. Cronbachovi koeficijenti pouzdanosti (Tabela 1) ukazuju na zadovoljavajuću pouzdanost svih skala.

Tabela 1

Deskriptivni statistički pokazatelji i pouzdanost skala upitnika IPIP-50, IPIP-HEXACO i VP+2-70

		AS	SD	Medijana	Min.	Maks.	Sk	Ku	α
IPIP-50	Prijatnost	38.10	6.42	39	22	50	-0.26	-0.74	.79
	Savesnost	36.52	6.90	37	19	50	-0.10	-0.91	.80
	Ekstraverzija	33.99	6.00	34	18	50	0.17	-0.01	.71
	Emocionalna stabilnost	33.06	7.71	33	11	50	-0.12	-0.58	.83
	Intelekt	35.69	5.59	36	20	50	0.18	-0.43	.71
IPIP-HEXACO	Prijatnost	127.92	18.75	127	68	180	0.09	-0.23	.86
	Savesnost	145.95	21.63	147	103	195	0.10	-0.86	.92
	Emocionalnost	122.76	16.03	122	76	183	0.05	0.85	.80
	Poštenje/ Skromnost	144.69	2.82	145	86	194	-0.07	-0.45	.89
	Otvorenost	132.54	15.86	131	79	179	0.26	0.42	.80
	Ekstraverzija	138.48	19.77	139	84	193	0.20	-0.34	.88
VP+2-70	Agresivnost	27.32	8.48	27	10	49	0.06	-0.64	.86
	Ekstraverzija	37.98	6.50	39	21	50	-0.28	-0.84	.81
	Neuroticizam	24.06	7.84	23	10	49	0.18	-0.78	.84
	Negativna valenca	2.66	9.38	17	10	45	0.75	-0.70	.91
	Otvorenost	36.47	6.00	37	18	49	-0.22	-0.25	.73
	Pozitivna valenca	3.49	6.67	31	13	50	0.14	0.00	.80
	Savesnost	37.02	7.43	38	19	50	-0.13	-1.03	.83

Mere podesnosti modela grupisanja (BIC) iz analize latentnih profila u prostoru skorova na skalama upitnika IPIP-50, IPIP-HEXACO i VP+2-70 prikazane su u Tabeli 2. U domenu modela Velikih pet najboljom se pokazala solucija s tri latentne klase dijagonalne distribucije, različitog volumena i jednakog oblika. U prostoru IPIP-HEXACO, optimalnu vrednost BIC koeficijenta imala je solucija s tri klase elipsoidne distribucije, različitog volumena i jednakog oblika. Kada je reč o Velikih pet plus dva, optimalna je bila solucija s tri klase elipsoidne distribucije, različitog volumena i jednakog oblika.

Tabela 2

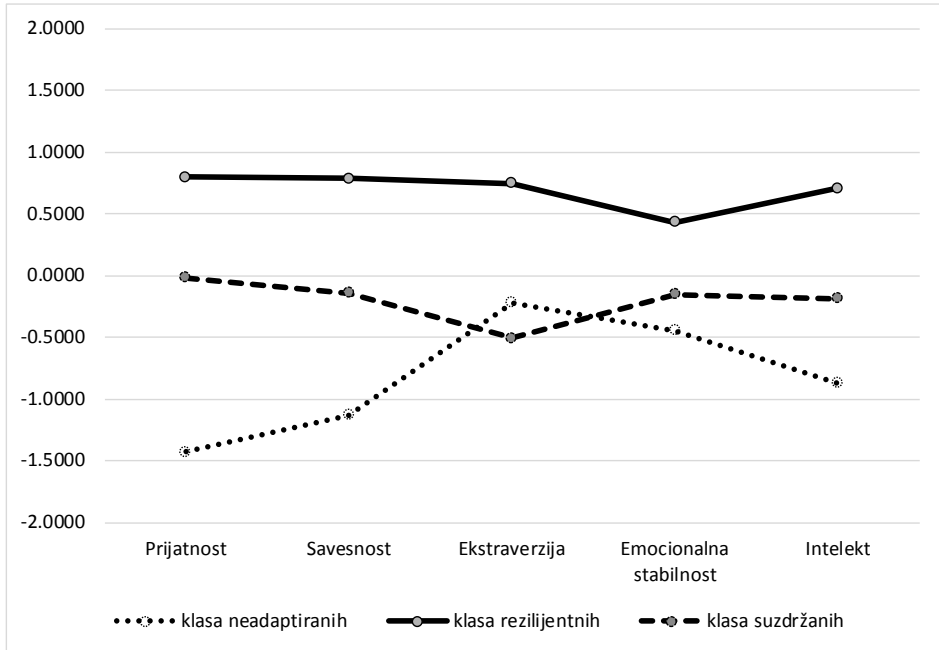
BIC koeficijenti za tri najbolje solucije u analizama latentnih profila

IPIP-50			IPIP-HEXACO			VP+2-70		
VEI, 3	VEI, 4	VII, 4	VEE, 3	VEE, 2	VVE, 2	VEE, 3	VVE, 3	VEE, 4
-4607.95	-4609.83	-4610.7	-5318.08	-5323.27	-5325.33	-5794.24	-5808.91	-5809.84

Napomena. VEI = dijagonalna distribucija, različit volumen, jednak oblik; VII = sferična distribucija, različit volumen, jednak oblik; VEE = elipsoidna distribucija, različit volumen, isti oblik; VVE = elipsoidna distribucija, različit volumen, različit oblik.

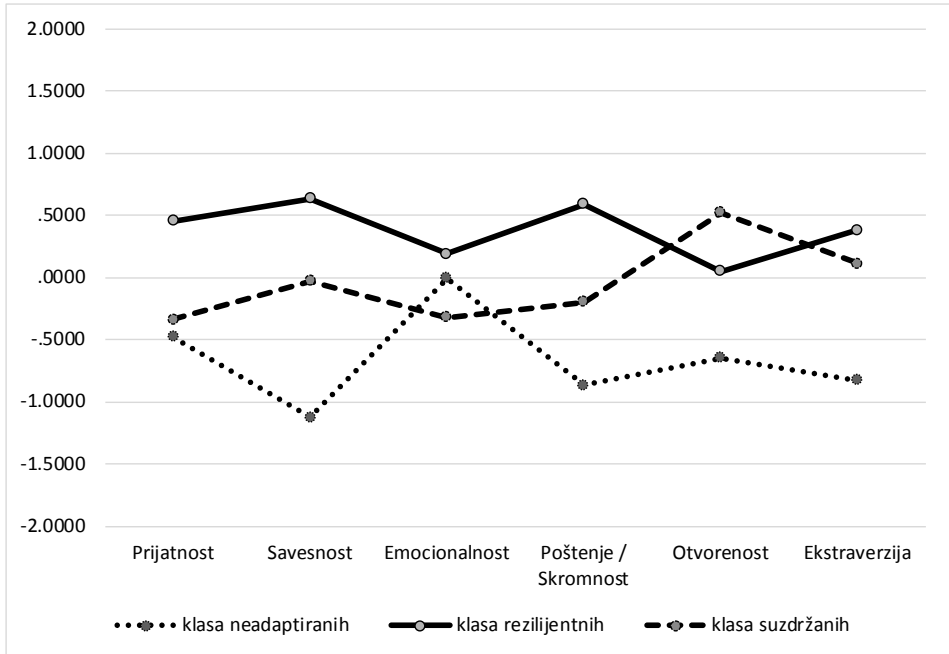
Pripadnici prve klase, imenovane kao klasa neadaptiranih, u prostoru modela Velikih pet ($n = 67$) postižu snižene skorove na dimenzijama prijetnost, saveznost, emocionalna stabilnost i intelekt, dok je prosek standardizovanih skorova na dimenziji ekstraverzija blizak nuli. Drugu klasu ($n = 123$) karakterišu povišeni skorovi na svim dimenzijama. Ova grupa imenovana je kao klasa rezilijentnih. Skorovi pripadnika treće klase ($n = 153$) bliski su nuli na svim dimenzijama izuzev ekstraverzije, gde su skorovi izrazitije sniženi, te je klasa imenovana kao klasa suzdržanih (Grafik 1).

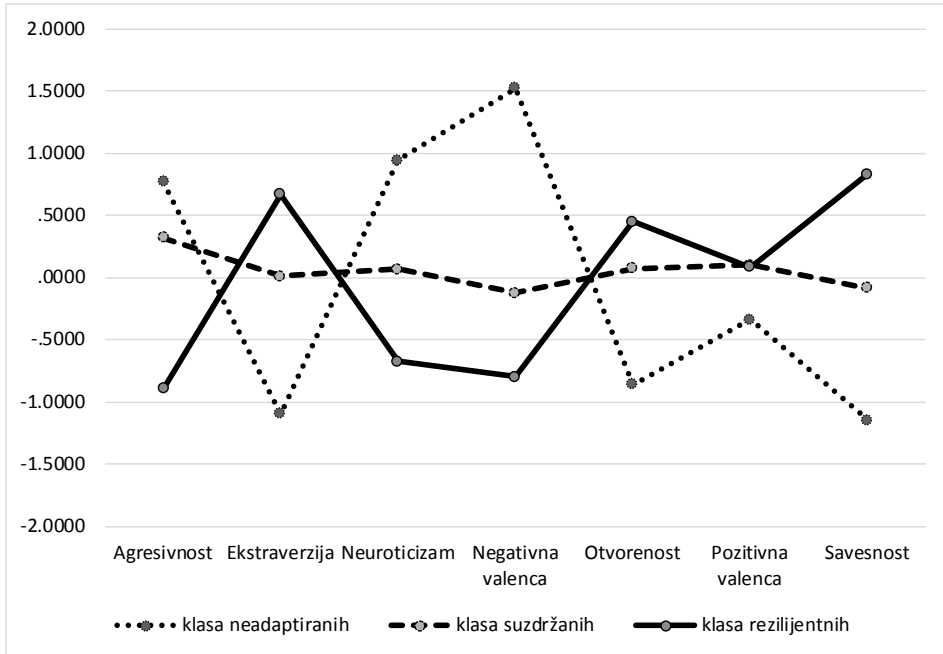
Grafik 1. Latentni profili ispitanika u prostoru dimenzija modela Velikih pet (IPIP-50).

U prostoru HEXACO modela, pripadnici prve klase ($n = 88$) postižu snižene skorove na svim dimenzijama izuzev emocionalnosti, gde su njihovi skorovi bliski nuli. Klasa je imenovana kao klasa neadaptiranih. Pripadnici druge klase, imenovane kao klasa rezilijentnih ($n = 161$), postižu povišene skorove na dimenzijama prijatnost, savesnost, poštenje i ekstraverzija, dok su standardizovani skorovi na emocionalnosti i otvorenosti bliski nuli. Treća klasa, nazvana klasa suzdržanih ($n = 94$), odlikuje se umereno sniženim skorovima na dimenzijama prijatnost i emocionalnost, blago sniženim na dimenziji poštenje, povišenim na otvorenosti, i blago povišenim na ekstraverziji (Grafik 2).

Grafik 2. Latentni profili ispitanika u prostoru dimenzija modela HEXACO (IPIP-HEXACO).

U prostoru Velikih pet plus dva, pripadnici prve klase ($n = 74$) postižu povišene skorove na agresivnosti, neuroticizmu, negativnoj valenci, dok su skorovi na ekstraverziji, otvorenosti i savesnosti sniženi. Pripadnici druge klase ($n = 151$) postižu prosečne skorove na svim dimenzijama, dok pripadnici treće klase ($n = 118$) imaju snižene skorove na agresivnosti, neuroticizmu i negativnoj valenci, a povišene na ekstraverziji, otvorenosti i savesnosti. Prva klasa imenovana je kao klasa neadaptiranih, druga kao klasa suzdržanih, a treća kao klasa rezilijentnih (Grafik 3).

Grafik 3. Latentni profili ispitanika u prostoru dimenzija Velikih pet plus dva (VP+2-70).

Razlike među klasama

U cilju utvrđivanja značajnosti i izraženosti razlika između klasa na dimenzijama tri modela ličnosti, sprovedene su tri multivarijatne analize varijanse. Grupišuće varijable bile su pripadnosti klasama, a zavisne varijable skorovi na dimenzijama iz tri modela. Multivarijatni i univarijatni testovi značajnosti sugerišu da u sva tri modela postoje značajne razlike među klasama na svim dimenzijama. U prostoru Velikih pet, razlike su najizraženije na dimenziji prijetnost, a najslabije izražene na dimenziji emocionalna stabilnost. U prostoru HEXACO, pripadnici latentnih klasa najviše se razlikuju na dimenziji savesnost, a najslabije na dimenziji emocionalnost. U prostoru Velikih pet plus dva, razlike su najveće na dimenziji negativna valenca, a najmanje na dimenziji pozitivna valenca (Tabela 3). Schefféov post-hoc test sugeriše da na većini dimenzija postoje značajne razlike između klasa. U prostoru Velikih pet, na ekstraverziji i emocionalnoj stabilnosti ne razlikuju se neadaptirani i suzdržani. Na dimenziji pozitivna valenca (VP+2-70) nema značajnih razlika između klasa suzdržanih i rezilijentnih. U domenu HEXACO, na dimenziji prijetnost ne razlikuju se neadaptirani i suzdržani, na dimenziji emocionalnost razlikuju se rezilijentni i suzdržani, dok na ekstraverziji nisu zabeležene značajne razlike između rezilijentnih i suzdržanih.

Tabela 3

Razlike između klasa u prostoru dimenzija Velikih pet, HEXACO i Velikih pet plus dva (VP+2)

Velikih pet (IPIP-50)		HEXACO (IPIP- HEXACO)		VP+2 (VP+2-70)				
$\Lambda_w(10,672)$	$F(2,340)$	$\Lambda_w(12,670)$	$F(2,340)$	$\Lambda_w(14,668)$	$F(2,340)$			
0.164	98.87	0.259	53.9	0.101	102.08			
F	η^2_p	F	η^2_p	F	η^2_p			
P	289.72***	.63	P	39.32***	.19	A	140.14***	.45
S	157.76***	.48	S	181.22***	.52	E	120.83***	.42
E	81.44***	.32	E	8.11***	.05	N	92.05***	.35
ES	22.44***	.12	P/S	98.85***	.37	NV	460.41***	.73
I	89.75***	.35	O	38.33***	.18	O	51.50***	.23
			E	55.95***	.25	PV	5.57**	.03
						S	189.68***	.53

Napomena. Λ_w = Wilksova lambda; η^2_p = parcijalni kvadrirani eta koeficijent; P = prijatnost, S = savesnost, E = ekstraverzija, ES = emocionalna stabilnost, I = intelekt, P/S = poštenje/skromnost, O = otvorenost, A = agresivnost, N = neuroticizam, NV = negativna valenca, PV = pozitivna valenca.

*** $p < .001$. ** $p < .01$.

Ni u jednom od modela ličnosti, nema razlika u distribucijama polova po klasama (Velikih pet: $\chi^2(2, N = 343) = 1.03, p = .59$; HEXACO: $\chi^2(2, N = 343) = 5.39, p = .07$; Velikih pet plus dva: $\chi^2(2, N = 343) = 4.34, p = .11$). Rezultati univarijantnih analiza varijanse sugeriraju da su starosne razlike značajne u prostoru sva tri modela (Tabela 4). U svim slučajevima, Schefféovi post-hoc testovi sugeriraju da su pripadnici klase neadaptiranih značajno mlađi od pripadnika preostalih klasa, koje se međusobno ne razlikuju u pogledu starosti.

Tabela 4
Starosne razlike između klasa

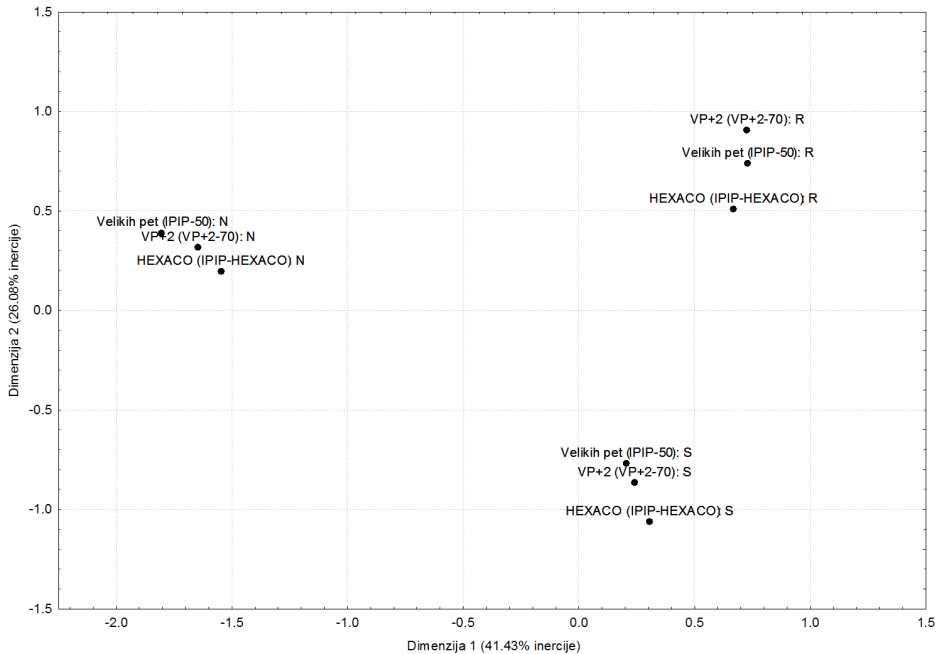
	Neadaptirani (N)		Rezilijentni (R)		Suzdržani (S)		$F(2,340)$	η^2	Značajne razlike (Schefféov test)
	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>			
Velikih pet (IPIP-50)	28.22	9.29	35.62	10.60	35.21	11.50	11.97***	0.07	N-R, N-S
HEXACO (IPIP- HEXACO)	28.72	9.29	36.52	11.38	34.60	10.64	15.41***	0.08	N-R, N-S
Velikih pet plus dva (VP+2- 70)	26.70	6.83	36.21	10.73	35.83	11.66	22.91***	0.12	N-R, N-S

Napomena. η^2 = kvadrirani eta koeficijent.

*** $p < .001$.

Kongruencija klasa

Višestruka analiza korespondencije sprovedena je na kategorijalnim varijablama koje označavaju pripadnost klasama ekstrahovanim u prostoru tri modela ličnosti. Ekstrahovane latentne dimenzije redom objašnjavaju 41.43%, 26.08%, 13.78%, 10.24%, 5.04% i 3.43% inercije sistema. Trend opadanja proporcija objašnjene inercije sugeriše da je rešenje sa dve latentne dimenzije optimalno (Grafik 4).

Grafik 4. Višestruka analiza korespondencije: pozicija klasa u prostoru latentnih dimenzija. N = klasa neadaptiranih; R = klasa rezilijentnih; S = klasa suzdržanih.

Analiza korespondencije sugerira da niske koordinate na prvoj latentnoj dimenziji zauzimaju klase neadaptiranih iz svih modela, dok klase rezilijentnih i suzdržanih imaju visoke koordinate. Na drugoj dimenziji, najviše koordinate imaju tri klase rezilijentnih, nešto niže klase neadaptiranih, a najniže klase suzdržanih. Imajući u vidu profile klasa, može se reći da se sadržaj prve dimenzije odnosi na socijalno poželjno i kontrolisano nasuprot dezinhibiranom i neadaptiranom ponašanju. Druga dimenzija ukazuje na ponašanje usmereno ka cilju, bez obzira na funkcionisanje kontrolnih instanci, dok negativni pol obuhvata kontrolisano i suzdržano ponašanje. Imajući u vidu njihov sadržaj, dimenzije se mogu interpretirati kao adaptiranost, odnosno proaktivnost.

Kongruencija tipova proverena je i izračunavanjem procenta ispitanika koji su u svim klasifikacijama bili svrstani u isti tip. Ovaj procenat izračunat je sabiranjem frekvencija konzistentno klasifikovanih ispitanika i deljenjem tog zbira ukupnim brojem ispitanika. Procenat konzistentno klasifikovanih ispitanika iznosi 47.82%. Najmanje su zastupljena preklapanja između rezilijentnih i neadaptiranih (2.32%), u nešto većoj meri između suzdržanih i neadaptiranih (11.67%), a najviše između rezilijentnih i suzdržanih (38.18%).

Diskusija

Osnovni ciljevi ovog istraživanja bili su provjera sadržaja tipova ličnosti u prostoru modela Velikih pet, HEXACO i Velikih pet plus dva, i provjera njihove kongruencije. Rezultati ukazuju na izrazite sličnosti između ekstrahovanih klasa i na visok stepen konvergencije tipoloških rešenja, ali i na specifičnosti u strukturi tipova ličnosti u okviru modela obuhvaćenih istraživanjem.

U prostoru svih psiholeksičkih koncepcija, ekstrahovani su tipovi imenovani kao rezilijentni, neadaptirani i suzdržani. Ovakvi rezultati podudaraju se sa rezultatima studija sprovedenih sličnom metodologijom (Čolović i sar., 2015; Merz & Roesch, 2011; Specht et al., 2014). Međutim, direktno poređenje sa prethodnim studijama moguće je jedino kada je reč o prostoru Velikih pet, dok struktura tipova u domenu preostalih modela, kao i njihovo poređenje, zahteva dodatna razmatranja. Struktura rezilijentnog tipa uglavnom sledi sličan obrazac. Uočljiva su povišenja na ekstraverziji, savesnosti i prijatnosti (sniženje na agresivnosti u prostoru VP+2). Sniženja na neuroticizmu (VP+2), odnosno povišenja na emocionalnoj stabilnosti (Velikih pet) takođe su upadljiva, dok u prostoru HEXACO nema izrazitih odstupanja od proseka na dimenziji emocionalnosti. Ovakav rezultat ne predstavlja iznenađenje ukoliko se imaju u vidu razlike u sadržaju dimenzija emocionalnost i neuroticizam, odnosno pozicija emocionalnosti koja u HEXACO sistemu nije ekvivalent neuroticizma, već je bliska i prijatnosti (Ashton & Lee, 2009). Ovakav rezultat je značajan jer ukazuje na razlike u ulogama emocionalnosti i neuroticizma u adaptiranom obrascu ponašanja: previsoka ili preniska emocionalnost očigledno ne predstavlja adaptivnu karakteristiku, dok snižen neuroticizam predstavlja preduslov za adekvatno reagovanje u širokom spektru situacija. Velike sličnosti u konfiguraciji rezilijentnog tipa indirektno govore u prilog njegovoj stabilnosti, i donekle mogu objasniti njegovu dobru replikabilnost (Asendorpf et al., 2001; Boehm et al., 2002; Schnabel et al., 2002).

Umesto hiperkontrolisanog tipa, u prostoru svih modela ličnosti pojavio se klaster suzdržanih. Reč je o tipu koji na svim dimenzijama ostvaruje uglavnom prosečne, ili veoma blago snižene skorove, koji se mogu svrstati u rang proseka. Ipak, izvesna sniženja na ekstraverziji u prostoru Velikih pet i HEXACO, koja se ne uočavaju u okviru VP+2, predstavljaju najupadljiviju razliku. Objašnjenje ovakvog rezultata verovatno treba tražiti u konceptualizaciji ovih dimenzija, pa i u njihovim upitničkim operacionalizacijama (Ashton, Lee, & Goldberg, 2007; Čolović i sar., 2014; Goldberg, 1992). Naime, aspekt aktiviteta zastupljen je u većoj meri u dimenzijama iz prostora Velikih pet i HEXACO, dok se ekstraverzija iz VP+2 odnosi pre svega na toplinu i srdačnost u interpersonalnim odnosima. Ovakav rezultat govori u prilog doprinosa prosečnog ili blago sniženog aktiviteta kontrolisanom ponašanju i suzdržanom stavu u odnosima s drugim ljudima. Takođe, otvorenost je povišena jedino kod klase suzdržanih iz domena HEXACO modela. Imajući u vidu da otvorenost iz prostora HEXACO obuhvata indikatore nekonformističkog i donekle buntovnog ponašanja (što nije u velikoj meri prisutno u dimenzijama preostalih modela), može se pretpostaviti da se u ovom slučaju povišen skor na

otvorenosti odnosi pre na stav prema okruženju, nego na ispoljavanje intelektualnih interesovanja ili traženje novina.

Čini se da su razlike u strukturi najmanje upadljive kada je reč o neadaptiranom tipu. Njegove najuočljivije karakteristike odnose se na neadekvatno interpersonalno ponašanje, koje može podrazumevati i izrazite agresivne tendencije i neprihvatanje socijalnih konvencija. Posebno značajnim čine se rezultati koji su povezani s dimenzijama izvan domena Velikih pet – negativna valenca izrazito je povišena u prostoru VP+2, a poštenje/skromnost izrazito sniženo u domenu HEXACO. Očigledno je da dimenzije koje se odnose na neadekvatnost u usvajanju konvencionalnih socijalnih i moralnih normi, kao i na sklonost ka manipulaciji u interpersonalnim odnosima, predstavljaju značajne determinante neadaptiranog ponašanja. Ovakav rezultat je svakako očekivan, ali ukazuje i na kongruenciju tih aspekata oba „alternativna” psiholeksička modela. Pri tome, sniženja na ekstraverziji koja se ovde uočavaju po svojoj prilici se odnose pre svega na „otklon” od drugih ljudi koji je prisutan u ovakvom obrascu ponašanja. Takođe, praktično najizraženije poklapanje karakteristika „neadaptiranih” tipova, kao i visoka konzistentnost klasifikacije ove klase, mogu ukazivati na to da su potencijalno ugrožavajuća, napadačka ili nekontrolisana ponašanja zaista najupadljivija i najuočljivija.

O važnosti interpersonalnog ponašanja za distinkciju između širokih obrazaca ponašanja koji su definisani tipovima ličnosti govore i visoki doprinosi negativne valence, savesnosti i prijatnosti razlikama između klasa. Po svojoj prilici, kombinacija slabog funkcionisanja kontrolnih instanci i dosledno agresivnog i manipulativnog ponašanja predstavlja najvažniji kriterijum za ocenu ponašanja kao adaptiranog. Starosne razlike između klasa slede obrazac koji je uočen i u nekim istraživanjima novijeg datuma (Specht et al., 2014).

Rezultati višestruke analize korespondencije govore, pre svega, o veoma dobroj konvergenciji tipoloških rešenja ekstrahovanih u prostoru tri modela ličnosti. Očigledno je da konceptualne razlike ne utiču značajno na konfiguraciju prototipskih profila ličnosti. Moguće je da ova tri profila predstavljaju univerzalne obrasce ponašanja, koji se mogu identifikovati nezavisno od modela ličnosti kao referentnog okvira. Takođe, rezultati sugerišu da se tipovi ličnosti pozicioniraju u prostoru dve ortogonalne dimenzije koje su interpretirane kao adaptiranost, odnosno proaktivnost. Iako se na prvi pogled čini da nisu potpuno podudarne sa dimenzijama ego rezilijentnosti i ego kontrole (Block & Block, 1980), ove dimenzije mogu se posmatrati kao bazični konstrukti na osnovu kojih se određeni obrazac ponašanja može klasifikovati kao adaptiran i/ili kontrolisan. Moguće je da su u pitanju rudimentarne dimenzije na osnovu kojih se diferenciraju specifičniji obrasci ponašanja, a njihov međusobni odnos otvara pitanje o prirodi adaptivnosti i proaktivnosti kao potencijalno bazičnih tendencija u ponašanju. Naime, ukoliko se uzme u obzir da proaktivno ponašanje ne mora nužno biti adaptirano, i da su se u ovom istraživanju u svim modelima izdvojile dve klase ispitanika za koje se može reći da pokazuju socijalno prihvatljive, ili barem „tolerabilne” obrasce ponašanja (rezilijentni i suzdržani), postavlja se pitanje – šta je zapravo adaptirano ponašanje, i da li je uobičajeno pripisivanje adaptivnih karakteristika prvenstveno

rezilijentnom tipu (Block & Block, 1980; Chapman & Goldberg, 2011; Robins et al., 1996) opravdano? U prilog ovome govore i rezultati koji ukazuju na izražena preklapanja između klasa rezilijentnih i suzdržanih, i koji su u skladu sa rezultatima domaće tipološke studije u prostoru modela Velikih pet (Čolović et al., 2015).

Ograničenja ove studije odnose se pre svega na neke njene metodološke aspekte. Reč je o samo jednom mediju procene (samoprocena) i o jednom metodu primenjenom za ekstrakciju latentnih kategorija. Iako je primena jedinstvenog metoda analize motivisana pre svega njenim prednostima u odnosu na „tradicionalne“ postupke klaster analize, u budućim istraživanjima bilo bi poželjno uporediti tipološka rešenja „kroz metode i modele“, kako bi se na pravi način utvrdio doprinos konceptualnih i metodoloških faktora replikabilnosti tipova ličnosti. Takođe, metod procene od strane drugih bio bi koristan kao postupak za validaciju, što sugerišu i rezultati nekih ranijih studija (Asendorpf et al., 2001). Podatke o zastupljenosti tipova treba uzeti s izvesnim oprezom, budući da je uzorak na kojem je istraživanje sprovedeno prigodan i ne predstavlja adekvatan osnov za zaključivanje o zastupljenosti tipova ličnosti u populaciji.

Iako je u ovom istraživanju primenjen relativno nov metod za ekstrakciju tipova ličnosti, njegove metodološke implikacije su u drugom planu. Rezultati, naime, nude nekoliko argumenata u prilog „vitalnosti“ tipološkog pristupa. Najpre, rezultati ukazuju na veoma dobru replikabilnost tri tipa ličnosti koji se načelno poklapaju s tipovima identifikovanim u velikom broju ranijih studija, te se može reći da tipovi ličnosti svakako predstavljaju stabilne empirijske entitete, čija dalja validacija tek predstoji. Ujedno, tipološki pristup po svoj prilici predstavlja optimalan način za identifikaciju stabilnih, ali relativno kompleksnih obrazaca ponašanja. Konačno, interpretabilnost dimenzija u čijem se prostoru ekstrahovane klase raspoređuju govori o komplementarnosti dimenzionalnog i tipološkog pristupa. Stoga se čini da se smernice za dalja istraživanja ogledaju pre svega u pokušaju da se objedine najbolje karakteristike ovih paradigmi – „analitičnost“ dimenzionalnog i „integrativnost“ tipološkog pristupa.

Reference

- Asendorpf, J. B., Borkenau, P., Ostendorf, F., & Van Aken, M. A. (2001). Carving personality description at its joints: Confirmation of three replicable personality prototypes for both children and adults. *European Journal of Personality, 15*, 169–198. doi:10.1002/per.408
- Ashton, M. C., & Lee, K. (2009). An investigation of personality types within the HEXACO personality framework. *Journal of Individual Differences, 30*, 181–187. doi:10.1027/1614-0001.30.4.181
- Ashton, M. C., Lee, K., & Goldberg, L. R. (2007). The IPIP-HEXACO scales: An alternative, public-domain measure of the personality constructs in the HEXACO model. *Personality and Individual Differences, 42*, 1515–1526. doi:10.1016/j.paid.2006.10.027

- Avdeyeva, T. V., & Church, A. T. (2005). The cross-cultural generalizability of personality types: A Philippine study. *European Journal of Personality, 19*, 475–499. doi:10.1002/per.555
- Barbaranelli, C. (2002). Evaluating cluster analysis solutions: An application to the Italian NEO Personality Inventory. *European Journal of Personality, 16*, 43–55. doi:10.1002/per.449
- Block, J. H., & Block, J. (1980). The role of ego-control and ego-resiliency in the organization of behavior. In W. A. Collins (Ed.), *Development of cognition, affect, and social relations: The Minnesota symposia on child psychology* (Vol. 13, pp. 39–101). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Boehm, B., Asendorpf, J. B., & Avia, M. D. (2002). Replicable types and subtypes of personality: Spanish NEO-PI samples. *European Journal of Personality, 16*, 25–41. doi:10.1002/per.450
- Caspi, A., Harrington, H., Milne, B., Amell, J. W., Theodore, R. F., & Moffitt, T. (2003). Children's behavioral styles at age 3 are linked to their adult personality traits at age 26. *Journal of Personality, 71*, 495–514. doi:10.1111/1467-6494.7104001
- Chapman, B. P., & Goldberg, L. R. (2011). Replicability and 40-year predictive power of childhood ARC types. *Journal of Personality and Social Psychology, 101*, 593–606. doi:10.1037/a0024289
- Claes, L., Nederkoorn, C., Vandereycken, W., Guerrieri, R., & Vertommen, H. (2006). Impulsiveness and lack of inhibitory control in eating disorders. *Eating Behaviors, 7*, 196–203. doi:10.1016/j.eatbeh.2006.05.001
- Costa, P. T., Herbst, J. H., McCrae, R. R., Samuels, J., & Ozer, D. J. (2002). The replicability and utility of three personality types. *European Journal of Personality, 16*, 73–87. doi:10.1002/per.448
- Čolović, P. (2012). *Tipološka perspektiva u psihologiji ličnosti: tradicionalni i taksometrijski pristup* (Neobjavljena doktorska disertacija). Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Čolović, P., Jordanov, M. i Nenadić, F. (2015). Tipovi ličnosti u okviru modela Velikih pet: poređenje rešenja dobijenih klaster analizom i analizom latentnih profila. *Primenjena psihologija, 8*, 203–219.
- Čolović, P., Smederevac, S. i Mitrović, D. (2014). Velikih pet plus dva: validacija skraćene verzije. *Primenjena psihologija, 7*, 227–254.
- Everitt, B. S., Landau, S., Leese, M., & Stahl, D. (2011). *Cluster analysis*. Chichester: John Wiley & Sons. doi:10.1002/9780470977811
- Fraley, C., Raftery, A. E., Murphy, T. B., & Scrucca, L. (2012). mclust Version 4 for R: Normal Mixture Modeling for Model-Based Clustering, Classification, and Density Estimation. Available at <http://my.ilstu.edu/~mxu2/mat456/mcluster.pdf>
- Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment, 4*, 26–42. doi:10.1037/1040-3590.4.1.26
- Herzberg, P. Y., & Hoyer, J. (2009). Personality prototypes in adult offenders. *Criminal Justice and Behavior, 36*, 259–274. doi:10.1177/0093854808328331

- Herzberg, P. Y., & Roth, M. (2006). Beyond Resilients, Undercontrollers, and Overcontrollers? An extension of personality prototype research. *European Journal of Personality, 20*, 5–28. doi:10.1002/per.557
- John, O. P., Naumann, L., & Soto, C. J. (2008). Paradigm shift to the integrative Big Five taxonomy: Discovery, measurement, and conceptual issues. In O. P. John, R.W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 114–158). New York: Guilford.
- Kaufman, L., & Rousseeuw, P. J. (2005). *Finding groups in data*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Lanza, S. T., Flaherty, B. P., & Collins, L. M. (2003). Latent class and latent transition analysis. In J. A. Schinka & W. A. Velicer (Eds.), *Handbook of psychology: Research methods in psychology* (pp. 663–685). New York, NY: Wiley. doi:10.1002/0471264385.wei0226
- Lee, K., & Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO personality inventory. *Multivariate Behavioral Research, 39*, 329–358. doi:10.1207/s15327906mbr3902_8
- LeRoux, B., & Rouanet, H. (2010). *Multiple correspondence analysis*. Los Angeles: Sage.
- Merz, E. L., & Roesch, S. C. (2011). A latent profile analysis of the Five Factor Model of personality: Modeling trait interactions. *Personality and Individual Differences, 51*, 915–919. doi:10.1016/j.paid.2011.07.022
- Pittenger, D. J. (2004). The limitations of extracting typologies from trait measures of personality. *Personality and Individual Differences, 37*, 779–787. doi:10.1016/j.paid.2003.10.006
- Reece, T. J. (2009). *Personality as a gestalt: A cluster analytic approach to the Big Five*. Masters Theses & Specialist Projects. Paper 123. Retrieved from <http://digitalcommons.wku.edu/theses/123>
- Revelle, W. (2015) psych: Procedures for Personality and Psychological Research, Northwestern University, Evanston, Illinois, USA. Retrieved from <http://CRAN.R-project.org/package=psych> Version = 1.5.4.
- Robins, R. W., John, O. P., Caspi, A., Moffitt, T. E., & Stouthamer-Loeber, M. (1996). Resilient, overcontrolled, and undercontrolled boys: Three replicable personality types. *Journal of Personality and Social Psychology, 70*, 157–171. doi:10.1037/0022-3514.70.1.157
- Roth, M., & Von Collani, G. (2007). A head-to-head comparison of big-five types and traits in the prediction of social attitudes: Further evidence for a five-cluster typology. *Journal of Individual Differences, 28*, 138–149. doi:10.1027/1614-0001.28.3.138
- Schnabel, K., Asendorpf, A. J., & Ostendorf, F. (2002). Replicable types and subtypes of personality: German NEO-PI-R versus NEO-FFI. *European Journal of Personality, 16*, S7–S24. doi:10.1002/per.445
- Smederevac, S., Mitrović, D., Čolović, P., & Nikolašević, Ž. (2014). Validation of the measure of revised reinforcement sensitivity theory constructs. *Journal of Individual Differences, 35*, 12–21. doi:10.1027/1614-0001/a000121

- Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). *Velikih pet plus dva – primena i interpretacija*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Specht, J., Luhmann, M., & Geiser, C. (2014). On the consistency of personality types across adulthood: Latent profile analyses in two large-scale panel studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, *107*, 540–556. doi:10.1037/a0036863
- Zuckerman, M. (2005). *Psychobiology of personality*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511813733

Selka Sadiković
Dina Fesi
Petar Čolović

Department of
Psychology, Faculty
of Philosophy,
University of Novi
Sad

PERSONALITY TYPES ON NEW GROUND: LATENT PROFILE ANALYSIS BASED ON THREE PSYCHOLEXICAL MODELS OF PERSONALITY

The aim of the research was to determine the number, characteristics, and the level of convergence of personality types extracted in the space of the three psycho-lexical conceptualizations of personality – The Big Five, HEXACO, and The Big Seven. The study was conducted on a sample consisting of 343 participants (55.7% female), aged 18–60 ($M = 33.99$). The participants completed the IPIP-50 (Big Five model operationalization), IPIP-HEXACO (HEXACO model operationalization) and the BF+2-70 (short version of the questionnaire for assessing seven lexical dimensions in Serbian language) questionnaires. Latent profile analysis was conducted in the space of dimension scores of the three questionnaires. The Bayesian information criterion suggested three-class solution to be optimal in the space of all three questionnaires. Analyzing the structure of latent profiles, the classes within the three models were interpreted as “resilient”, “reserved”, and “mal-adjusted”. The congruency of classes was analyzed by multiple correspondence analyses, which indicated a high convergence of types in the two-dimensional space. Results indicate a distinct similarity between the extracted profiles with the profiles from previous studies, generally pointing towards the stability of the three big personality prototypes.

Keywords: personality types, person centered approach, latent profile analysis